

Ніна Олексіївна КОННОВА

Кандидатка філософських наук, доцентка
кафедри міжнародних відносин, політичних наук
і практичної філософії,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця,
пр. Науки 9а, Харків, 61166, Україна

E-mail: nina.konnova@hneu.net.

Дмитро Сергійович КОРОТКОВ

Кандидат політичних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин,
політичних наук і практичної філософії,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця,
пр. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна

E-mail: Dmytro.korotkov@hneu.net;

Олег Миколайович КУЗЬ

Доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних відносин,
політичних наук і практичної філософії,
Харківський національний економічний
університет імені Семена Кузнеця,
пр. Науки, 9а, Харків, 61166, Україна

E-mail: oleh.kuz@hneu.net,

Nina KONNOVA

PhD in Philosophical Sciences, Associate Professor
at the Department of International Relations,
Political Science and Practical Philosophy,
Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics,
Prospect Nauki, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7096-7714>

Dmytro KOROTKOV

PhD in Political science, Associate Professor the
Department of International Relations, Political
Science and Practical Philosophy,
Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics,
Prospect Nauki, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2732-0824>

Oleh KUZ

D.Sc. (Philosophy), PhD (Sociology), Professor,
Head of the Department of International Relations,
Political Science and Practical Philosophy,
Simon Kuznets Kharkiv National
University of Economics,
Prospect Nauki, 9a, Kharkiv, 61166, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1359-2466>

УДК 141:7: 316.3

**НЕЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ ЯК НАСЛІДОК
КОНФЛІКТУ ЦІННОСТЕЙ І НОРМ**

Received 14 April 2023; revised 21 May 2023; accepted 15 June 2023

DOI: 10.15421/342306

Анотація

У сучасному світі часто виникають ситуації, в яких ціннісно-нормативне регулювання людської діяльності слабшає і старі вимоги втрачають актуальність. Необхідність аналізу пов'язана з «нормальністю» стану безнормованості як атрибуту нового громадського стану, що стосується і сфери управління. Метою даної статті є вивчення динаміки трансформації цінностей та норм як можливої причини неефективності управлінських рішень. Соціокультурний метод дав можливість розглянути особистість, людину та суспільство як єдину інтегральну систему, в якій елементи не зводяться один до одного, а також описати конфлікт цінностей і норм як комплекс соціокультурних патологій, які приводять до неефективних управлінських рішень. Ціннісний аналіз був використаний для розкриття змісту конфліктності цінностей і норм та їх проявів у культурі та описання аксіологічних механізмів соціокультурних взаємодій. Герменевтичний метод дозволив виділити та вивчити фактори конфліктності цінностей і норм та сформулювати уявлення про ціннісну свідомість. Структурно-функціональний підхід використовувався для виявлення елементів суспільства та культури, які вносять свій внесок у виникнення конфлікту цінностей і норм. Феноменологічний метод став у нагоді при аналізі конфлікту цінностей і норм як патологічного стану (деформації) людської свідомості. Також застосовувалися методи порівняння, аналізу, дедукції, індукції, узагальнення, аналогії, класифікації, абстрагування. Ціннісно-нормативний та інституціональний аналіз дозволив уточнити природу норми і дати визначення негативної ціннісної конвенції. Було встановлено, що зміна цінностей здійснюється за допомогою ціннісної свідомості як особливої феноменологічної якості людини, головною патологією

якої є розірваність, що веде до конфлікту цінностей і норм. Зокрема, було впроваджено ідею взаємодії ціннісно-нормативного та інституціонального аналізу, що дозволило уточнити природу норми, дати визначення негативної ціннісної конвенції, а також розмежувати два способи мислення та поведінки як передумову конфлікту цінностей і норм: заснований на загальних аксіологічних установах та на поодиноких інституційних правилах. Було визначено, що за допомогою норм суспільство залишає свій відбиток на цінностях і соціальні суб'єкти здатні ініціювати нормативізацію певних дій. Якщо ці дії не відповідають нормам і цінностям, то відбувається процес денормативізації, в результаті якого виникає анормованість. Норми відриваються від цінностей і зливаються з поодинокими інституційними правилами, формуючи згоду з приводу методів отримання благ – негативну ціннісну конвенцію. Практична цінність зазначеної наукової роботи полягає у можливості використання її матеріалів у процесі розробки рішень щодо реформування системи прийняття управлінських рішень.

Ключові слова: анормативність, аномія, дисфункціональність, нормативна ригідність, інформаційний хаос, ефект більшості.

INEFFICIENCY OF MANAGEMENT DECISIONS AS A CONSEQUENCE OF A CONFLICT OF VALUES AND NORMS

Abstract

In the modern world, situations often arise in which the value-based regulation of human activity weakens and the old requirements lose their relevance. The need for analysis is associated with the “normality” of the state of anormativity as an attribute of a new social status relating to the sphere of government. The purpose of this article is to study the dynamics of the development of values and norms as a possible reason for the inefficiency of managerial decisions. The sociocultural method made it possible to consider the individual, the person and society as a single integral system in which the elements are not reducible to each other, as well as to describe the conflict of values and norms as a complex of sociocultural pathologies leading to ineffective managerial decisions. Value analysis was used to reveal the content of the conflict of values and norms and their manifestations in culture and to describe the axiological mechanisms of sociocultural interactions. The hermeneutical method made it possible to identify and study the factors of conflict between values and norms and to form an idea of value consciousness. The structural-functional approach was used to identify elements of society and culture that contribute to the emergence of a conflict of values and norms. The phenomenological method was useful in the analysis of the conflict of values and norms as a pathological state (deformation) of human consciousness. Methods of comparison, analysis, deduction, induction, generalization, analogy, classification, abstraction were also used. Value-normative and institutional analysis made it possible to clarify the nature of the norm and to define a negative value convention. It was found that the change in values is carried out through value consciousness as a special phenomenological feature of a person, the main pathology of which is fragmentation, which leads to a conflict of values and norms. In particular, the idea of interaction between value-normative and institutional analysis was introduced, which made it possible to clarify the nature of the norm, define a negative value convention, and also distinguish between two ways of thinking and behavior as a prerequisite for a conflict of values and norms: based on common axiological attitudes and particular institutions. It was determined that with the help of norms, society leaves a reflection on values, and social actors are able to initiate the normization of certain actions. If these actions do not correspond to norms and values, a process of denormization takes place, as a result of which anormia arise. Norms break away from values and merge with particular institutional rules, forming an agreement on the methods of obtaining benefits – a negative value convention. The practical value of this scientific work lies in the possibility of using its materials in the process of developing decisions to reform the management decision-making system.

Keywords: anormativity, anomie, dysfunctionality, normative rigidity, informational chaos, majority effect.

Постановка проблеми.

Характеризуючи сучасний світ, дослідники нерідко відзначають занепад культури, кризу цінностей, зростання бездуховності та цинізму, масову недовіру людей один до одно-

го, падіння значущості та взагалі безглуздість людського життя. Нормативна асинхронність існування у суспільстві застарілих і нових правил поведінки, їх розкоординованість, вибір застарілих норм призводить до архаїзації

та гальмування розвитку. Культурний дисонанс як ломка старих цінностей і заміна їх новими за життя одного-двох поколінь відбувається під час модернізації, революцій, воєн, різкого науково-технічного прогресу. Дослідження в галузі соціальних наук дають підстави припускати, що до нівелювання цінностей ведуть певні процеси в суспільстві [Campelo, Orpetit etc. 2018; Dolliver 2015], однак щодо природи цих процесів єдиної думки не існує. Соціальна та культурна сфери суспільства розвиваються не одночасно, і це призводить до певних протиріч між нормами та цінностями. У ситуації, коли цінності змінюються, а норми залишаються старими, громадська енергія намагається зламати застарілу будівлю соціальних інститутів, вимагає оновити і перебудувати їх; нерідко дана діяльність супроводжується значним альтруїзмом. Особливої значущості аномія набуває в сучасних соціокультурних реаліях, які за останні півстоліття зазнали глибоких суспільних трансформацій, що переживається як «культурна травма» (П. Штомпка), «розколотість» морального стану (А.С.Ахієзер). Для нашої країни велике значення має пошук напрямів виходу із кризи, що диктує важливість нових розробок у цій сфері. Питання втрати значимості цінностей і онтологічна криза буття постає центральне місце у філософії Ф.Ніцше і М.Гайдеггера. Аномія як знецінення цінностей органічно пов'язана з нігілізмом і в цьому сенсі є глобальним онтологічним, аксіологічним, соціально-історичним і соціокультурним процесом. На сьогодні у вітчизняному академічному доробку відсутні цілісні філософські дослідження феномену аномії в аспекті її метатеоретичного осмислення, хоча сама по собі проблема відноситься до філософсько-світоглядної площини. Розробка тематики аномії має ще одне значення: підвищення соціальної та культурної значущості філософської науки, демонстрація можливостей вирішення практичних проблем. Очевидно, це неможливо без вибудовування тісної взаємодії філософії та емпіричних наук – кримінології, соціології та психології. Отже, необхідно саме філософське осмислення феномену аномії для більш поглибленого розуміння соціокультурних явищ та процесів, зокрема у сфері управління.

Аналіз стану дослідження.

Криза як результат конфлікту цінностей і норм подається через занепад релігій (М.О.Бердяєв, Р.Генон, Ж.Марітен), трактується як заміна вищих цінностей на антицінності (Б.П.Вишеславцев, Н.О.Лоський), розуміється як панування науково-технічного прогресу на шкоду духовності (Р.Гвардіні, Х.Ортега-і-Гассет, О.Шпенглер), як культ споживання (Ж.Бодрійяр), як ідеологічні зіткнення (франкфуртська школа, К.Поппер), як розвиток масового суспільства (Х.Ортега-і-Гассет, К.Ясперс, Е.Юнгер, О.О.Зінов'єв), як культура постмодернізму (Ж.-Ф.Ліотар, С.Жижек) та багато іншого. У соціально-гуманітарній галузі характеристики соціальних патологій часто позначають терміном «аномія». В останні десятиліття з орієнтацією на толерантність ціннісно-нормативне регулювання людської діяльності слабшає і старі вимоги, що віками визначали соціальні дії, можуть втрачати актуальність. Розмножуються деструктивні форми девіантної поведінки. Це відбивається і на наукових поглядах: нерідко дослідники (З.Батман, С.О.Кравченко) пишуть про «нормальність» стану безнормія як атрибуту нового суспільного середовища.

Останні серйозні новації у аксіології належать соціологам – Х.Йоасу, Р.Інглхарту, Ш.Шварцу. Вагоме значення феномен аномії має у філософії культури при аналізі патологічних явищ у культурі та причин їх виникнення. До найпомітніших досліджень варто віднести праці Е.Баумера і Р.Густафссона, Я.Белиньски, Б.Бьоррегорта і Д.Кохрана, Д.Доллівера, М.Р.Іташіки, Г.Єнсена, А.М.Сміт, Л.Цао, Л.Шейбла, А.Хеверманна, Л.Х'юза. Їхні дослідження дозволили поставити нові проблеми та критично переосмислити положення вихідної теорії. З теорією аномії тісно пов'язані теорії стигматизації та соціальної дезорганізації Г.Беккера, У.Міллера, Е.Сатерленда, Т.Селліна, Ф.Танненбаума, як і взагалі соціологія девіантної поведінки, а також розробки у сфері вивчення впливу екології на кримінальну поведінку людини: теорія урбаністики Дж.Джекобс, концепція середовищного проектування О.Ньюмана та теорія розбитих вікон Г.Келлінга та Д.Вілсона. У соціології теорію аномії

розробляли Дж.Александр, У.Белл, Т.Б'ярнарсон, Й.Галтунг, С.деГрасія, Р.Дарендорф, Г.Лассуел, Д.Лі, Т.Лукман, Б.Мадьяр, Р.Макайвер, Дж.Райан, Ю.Хабермас, Л.Цао, П.Штомпка. Результатом стало визначення понять «культурна травма», «культурний конфлікт», «комунікативні гетто», «ціннісний вакуум» у спробі визначити суть аномії як конфлікту між цінностями і нормами у суспільстві, розглянути питання соціальної атомізації та дезінтеграції. Уявлення про організаційну (корпоративну) аномію, пов'язану з порушенням трудових правил, падінням мотивації до роботи, дрібною злочинністю на робочому місці, втратою керованості системи вивчаються в роботах О.Грасски, Д.Коена, Е.Мізрахі, Ф.Менсфілд, Р.Ходсона, Е.Цахуріді, Т.Швіцера. Особливо слід виділити розуміння аномії як наслідку падіння рівня політичних еліт; ідею «нормальної аномії» про те, що зміни соціального простору та плюралізм цілей та засобів їх досягнення нормалізують феномени, які раніше вважалися аномальними; аномія як явище пов'язане із зростанням негативних явищ у соціальному житті; поняття «інформаційна аномія» як декогеренції та аберації інформації; релігійної аномії; уявлення про кентавризми як соціальні деформації; розуміння аномії як ентропії. Важливе місце у вивченні феномену аномії займають психологічні дослідження, які акцентували увагу на особистісній аномії, зокрема праці Л.Сроула, К.Рубінстайна, Ф.Шейвера, У.Садлера та Т.Б.Джонсон, які вивчали зв'язок аномії та самотності людини у суспільстві, аномічні прояви в етнічно сторонньому середовищі, описавши соціальні патології. Вагомий внесок у вивчення феномену аномії належить В.Франклу та Е.Фромму, які розуміють аномію як втрату сенсу життя, зростання кількості психічних травм та відхилень. Вони запропонували терміни «екзистенційний вакуум» та «людська деструктивність», які описують ці патології. Свій внесок також зробили Е.Вуд, Д.Рісмен, А.Тейморі, А.Хейдарі та інші дослідники конфлікту між цінностями і нормами на різних рівнях буття людини і соціуму. Аномія сприймається як криза соціальної солідарності та ідентифікації, наростання правового нігілізму, злочинності, відчуження

влади від народу, інформаційних спотворень. Оскільки аномія визначається як стан безнормія та кризи цінностей, велику роль набуває вивчення питань стану норм та цінностей у суспільстві. Ґрунтовний аналіз норм поданий у працях Е.Дюркгейма, Ю.А.Левади, Н.Смелзера, П.Штомпки, Ф.Фукуями, Д.Елстера. Оскільки аномія постає і як процес руйнування цінностей, то необхідно звернутися до аксіології вивчення природи ідеалів. Це дуже широка сфера знань, і тут відомі роботи багатьох дослідників, серед яких слід виділити А.Бергсона, Ф.Брентано, М.Вебера, В.Віндельбанда, Н.Гартмана, У.Джеймса, Д.Дьюї, Г.Зіммеля, Р.А.Інгардена, К.Клакхона, Р.Лотце, А.Маслоу, Ж.Марітена, Г.Ріккерт, Р.Рорті, Ж.-П.Сартра, М.Шелера та багатьох інших.

Теоретико-методологічну основу статті склали феноменологічна аксіологія М.Шелера, Н.Гартмана та Д.фон Гільдебранда, зокрема вчення про ціннісну ієрархію, ресентимент і ціннісну відповідь, вчення про розірвану (нещасну) свідомість у філософії Г.В.Ф.Гегеля, а також ідея дводумства Дж.Оруелла. В цілому дослідницька робота проведена в рамках трансцендентально-ціннісного підходу, який плідний для вивчення феноменів ненормативної свідомості. Інтеграція філософсько-культурологічних, соціально-філософських, антропологічних, аксіологічних, етичних, соціологічних та психологічних підходів дозволила здійснити дослідження конфлікту цінностей і норм як феномена свідомості та сформулювати цілісне уявлення про приховані причини неефективності управлінських рішень.

Виклад основного матеріалу.

Якщо нормативний «застій» долається швидко, то втрата цінностей мінімізується, якщо ж ні, то реалізовується менш продуктивний сценарій розвитку. Найчастіше такий сценарій пов'язаний із надмірною консервативністю правлячої еліти, її небажанням істотних змін. Настрій суспільства може оцінюватися як революційний, а необхідність зберегти поточний настрій – як «повернення до традиційних цінностей». Деякі факти чи події сприймаються як норма саме оскільки «так роблять усі» і роблять лідери громадської думки. Однак у відсотковому відношенні частка тих, хто

спочатку, а не з наслідуювання, надходить так, дуже мала. «Ефект більшості» може становити небезпеку, оскільки через нього ті ідеї, які насправді притаманні меншості, часто виглядають в очах більшості нормою [Lerman, Yan, Wu 2016]. Проте практично це найчастіше означає зростання конфлікту між цінностями і нормами в управлінській діяльності. Вони формуються з низки ознак, що проявляються послідовно або паралельно:

1. Неєфективність управлінських рішень, оскільки вони не враховують цінності, що змінилися, і приймаються відповідно до застарілих норм. Образно кажучи, колишнього директора агрокомплексу ставлять на пост президента організації, яка влаштована за гетерархічним принципом, в основі якого лежить розподілене управління, побудоване на зв'язках координації, де елементи знаходяться в різноманітних, але рівноцінних зв'язках. Він просто не може відразу зрозуміти всю складність проблем і чому вони наростають.

2. Рішення не працюють, тому виникає інформаційне навантаження державних структур, що стикаються з множинними сигналами у відповідь: вони йдуть як від кризових інститутів, так і від органів, які «на папері» повинні вивести ці інститути з кризи. Наростають інформаційна ентропія та інформаційний хаос.

3. Підвищення складності проблем та неможливість їх ефективного вирішення. Уповноважені органи не здатні вирішити проблему, що сприймається як недостатній рівень дисципліни чи залучення ресурсів. Тому збільшується кількість контролюючих організацій та їх функцій.

4. Надмірна бюрократизація як спроба зберегти керованість, яка практично виявляється фіктивною. За відсутності реального усвідомлення складності проблеми не має значення, скільки існує контролюючих інстанцій – одна чи десять. Формується дисфункціональність громадських інститутів, насамперед політичних.

5. Багатоаспектна політична криза, що включає кризи легітимності, легальності, проникнення, участі та ідентичності. Суспільство розуміє, що влада нездатна налагодити ефективне управління, зворотний зв'язок

відсутній, а довіра до політичних організацій падає. Формуються хіба що «два світу»: світ бюрократичних, статистичних звітів і реальний. Влада змушена робити все можливе, щоб приховати кризу та легітимізувати себе, тому розрив між «двома світами» всіляко маскується, що на практиці призводить до поширення імітаційних явищ та посилення проблемної ситуації.

6. Абсентеїзм, апатія, неучасть не лише у політиці, а й у активної громадянської діяльності, найчастіше є супутніми феноменами.

7. Зростання злочинності з «досяжницькими» мотиваціями. Зазвичай виявляється у «білокомірцевій злочинності», тобто у зростанні інтелектуальних злочинів (у сфері інформації, фінансів, управління). Почуття того, що фактичне вирішення соціальних проблем відсутнє і у свідомості представників контрольних органів домінує «друга», «бюрократична реальність», призводить до розуміння непотрібності цільового витрачання ресурсів. Цілі можуть бути виконані «на папері». Аналогічно правоохоронні органи зацікавлені насамперед у створенні «бюрократичної реальності». Завдання злочинця «у білому комірку» – триматися в тіні. Досягнення мотивації пов'язані з природою визнання в аномічній культурі з конфліктуючими цінностями і нормами. Коли цінності та норми слабо корелюють одна з одною, у пріоритеті виявляються суто утилітарні цінності, насамперед, гроші та влада. Вони ніколи не знецінюються, оскільки сприяють задоволенню потреб людини на грані прагматизму і патологічної меркантильності.

8. Наростання злочинності, невиконання завдань розвитку, загальна дезорганізація викликає потребу «закрутити гайки». Звідси випливає перший крок – посилення законодавства, що на практиці рідко призводить до позитивного ефекту і карає насамперед тих, хто «не встиг сховатися», особливо представників соціальних низів.

9. Надалі виникає ідея перейти від формальних змін до сутнісних, відбуваються наростання авторитарних тенденцій та виникнення культу традиціоналізму, посилення впливу церкви та консервативних рухів. Усе це проводиться під гаслом «оздоровлення на-

родної душі».

10. Досить рано відбуваються гальмування соціальної мобільності, консервація соціальної структури, замороження громадянських ініціатив. Це – спосіб захиститися від носіїв чужих цінностей, зберегти соціальну та ідейну однорідність вищих верств.

11. Відбувається широке поширення ціннісних девіацій, як і у разі нормативної лабільності, оскільки проблеми залишаються невирішеними, при цьому на суспільному рівні соціальні інститути неспроможні ефективно функціонувати, а на індивідуальному рівні особа втрачає відчуття самоефективності внаслідок розмивання критеріїв ефективності [Graham, Haidt etc. 2013; Acerbi, Parisi 2006].

12. Криза соціального капіталу та масової довіри відображається у пануванні принципу «кожен сам за себе». Оскільки немає взаєморозуміння між членами соціуму, немає і потреби дотримуватися будь-яких зобов'язань один перед одним. Суспільство перетворюється на атомізовану масу індивідів.

Нормативна ригідність постає як крайня та найнебезпечніша ситуація, коли цінності змінюються, а норми залишаються незмінними. Під нею слід розуміти нездатність до самооновлення, модернізації, нормативної трансформації. Це акцент на самоцінність деяких норм, небажання їх переглядати. Це і прагнення до тотальності норм, спроба поширити їхню дію на суспільство навіть шляхом насильства. Це відображення будь-якої традиційної та сакральної ідеї – міфологічної, релігійної чи ідеологічної [Strootman, Graham, Haidt 2014; Elster 1996]. Ригідність норм часто зустрічається в авторитарних та немодернізованих політичних режимах та економічних корпораціях, а також можлива у житті церкви. Слід зазначити, що не йдеться про фундаментальні норми, які рідко змінюються, наприклад, конституційні закони або практики поваги до старших у суспільстві, а про випадки, коли ці норми не виконують цільового призначення, коли вони перетворилися на пустий ритуал, як надмірна стройова підготовка в армії або виплата символічної данини від впливового підданого монарху, що слабшає. Йдеться про ситуації, коли норми перестають відпові-

дати своїй меті. Принципом ригідної свідомості є вислів, що не норма служить людському благу, а людське благо має служити нормі. При нормативній ригідності норм стає занадто багато, вони повільно змінюються або трансформуються, і навіть не задовольняють соціальні потреби. Інша особливо помітна риса – зарегульованість, наявність деталізованих інструкцій, які жорстко визначають дії людини. Знову зазначимо: не йдеться про, наприклад, технічні регламенти або правила надання медичної допомоги, де порушення норми дійсно може мати сумні наслідки. Мається на увазі зайвий формалізм, бюрократизованість, що переходить у боягузтво і нездатність самотійно приймати рішення взагалі. І ці якості стають притаманними як державним організаціям, а й цілком звичайним, повсякденним відносинам загалом. Прагнення увігнати всі громадянські ініціативи у формальні рамки свідчить про надмірну жорсткість нормативної свідомості. Проте за таких умов діяльність стає практично неможливою, що трактується як порушення та тягне за собою санкції – у повній відповідності до правил. Таким чином, щоби щось ефективно робити, доводиться порушувати формальні норми. Тому нормативна ригідність породжує аномалії. Надмірно ригідні суспільства зазвичай розкриваються «вертикально», тобто їм властива ворожнеча між соціальними верствами, що призводить до соціальних потрясінь. Це оголює проблему нерозвиненості горизонтальних зв'язків для людей. Дослідники виділяють три загальні моделі розпаду ригідних товариств, символічно назвавши їх «моделлю динозавра», «некерованим поїздом» та «картковим будиночком» [Heydari, Davoudi, Teutmoog 2011]. Це важливо й тому, що у сучасних технічно та технологічно-інформаційно розвинених суспільствах ймовірність соціальних катастроф збільшується і навіть локальні потрясіння можуть мати глобальні наслідки [Dolliver 2015].

Наслідки нормативної ригідності стають джерелом ригідності ціннісної свідомості. Під цим феноменом ми розуміємо безглузду переконаність у правильності та неприпустимості зміни деяких цінностей, навіть коли на практиці вони не конструктивні. Зацикленість на

бюрократичних процедурах, релігійний контроль науки, крайній спортивний фанатизм, спроби втримати кризову сім'ю та багато іншого є проявом ціннісно ригідної свідомості.

Найбільш складна та небезпечна в аномічному контексті конфлікту між нормами та цінностями є ситуація співіснування лабільності та ригідності. Зазвичай це відбувається, коли суспільство розколоте: деякі соціальні групи віддають перевагу застарілим ідеалам, ментально і культурно чужим для більшості населення, тоді як інші індивіди мають схильність до постійної «зміни вражень», постмодерності, «плинної сучасності» [Hodson, 1999; Kuzmenkov, Starostenko, Soina etc. 2021]. Лінія розколу формується як ціннісно-нормативна і смислова, так й мовна, тому складаються майже дві різних у семантичному відношенні мови, що усуває можливість розуміння і досягнення представниками різних сторін. Природно, що «ламається» моральний критерій, межа між Добром та Злом виявляється стертою [Longino 2004; Mansfield 2004].

Ідея співіснування ригідності та лабільності не суперечить логічній строгості взаємозв'язку між «нормами – цінностями». Пропонований взаємозв'язок між змінюваними цінностями і незмінними нормами послідовний у тому сенсі, що індивід, група чи суспільство не можуть займати дві позиції одночасно, проте ніщо не заважає кільком соціальним суб'єктам займати різні позиції в один і той же час, або з часом переходити з одного стану до іншого. Співіснування ригідності та лабільності говорить про соціокультурну кризу, розпад суспільства на слабо пов'язані один з одним елементи. Якщо два різних соціальних суб'єкта можуть займати протилежні точки зору в один момент часу, то можна засумніватись у цілісності суспільства, надійності його інтеграторів, широті суспільних взаємозв'язків, ефективності інститутів. Фактично, складаються логіки мислення, що суперечать одна одній [Stenner 2009; Szymanski 2011].

Цінності постають як мета, а норми як правила досягнення цих цілей. Описано стан денормативізації як невідповідності дій соціальних суб'єктів культурно та соціально усталеним нормам та цінностям. І тут норми

і цінності виявляються неузгодженими, норми зливаються з поодинокими інституційними правилами, формуючи негативну ціннісну конвенцію, яка у свою чергу свідчить про наявність конфліктів між цінностями і нормами в аномічному стані. Саме конфлікт норм і цінностей породжує аномію в функціонуванні людини і суспільства з його соціальними інститутами. Норми можуть делегітимізувати цінності та викликати «нормативну лабільність» – надзвичайно швидку та безладну зміну норм [Galtung 1996; Marshall 2002]. Інша крайність – це «нормативна ригідність» як нездатність інституційних структур культури та соціуму модернізуватись, коли проявляється надмірна жорсткість норм. Ці дві ситуації призводять до формування розірваної ціннісної свідомості. Надалі необхідно звернути увагу на умови реального світу, що впливають на функціонування ціннісної свідомості [Rudnev, Magun, Schwartz 2018]. Потрібно вийти за її межі пояснення інтенційних підстав аномії, тобто того, що викликає трансформацію ціннісної свідомості до рівня нижчих цінностей. Найважливішими з них є почуття та емоції як ключові складові феноменологічного ціннісного досвіду, ритуали як форма соціального та культурного втілення цінностей та інституційна трансляція цінностей як структурно-функціональне вираження ціннісної відповіді.

Висновки.

Неефективність управління як наслідок конфлікту між змінюваними цінностями і усталеними нормами є однією з причин того, що колись успішні галузі, включаючи атомні та космічні проекти, які створювалися за ініціативою і функціонували під керівництвом держави, перебувають у глибокому занепаді, система перетворення знань на продукт у цих галузях зникла, а нову так і не побудували. Натомість виникла маса структур західного штибу: венчурні проекти, технопарки, гранти, фонди. В результаті з'явилася велика кількість кваліфікованих управлінців, але на їхньому тлі наукова складова стала в кращому разі другорядною, якщо не деградувала. У даний час дуже важливо запустити ринок високотехнологічної продукції та відновити баланс між управлінням та наукою. Молодь часто обирає

професії юристів, економістів, менеджерів, це більше престижніше і простіше, ніж вивчати сопромат, фізику і математику. Але замовлення на наукове дослідження та розробки має формувати держава. У цьому сенсі вкрай важливо підняти роль Академії наук, яка має проводити наукову експертизу, і відповідно організація і фінансування освіти повинні виходити з умов та пріоритетів, сформованих державою, при цьому враховуючи думку провідних вчених у кожній галузі фундаментальної науки (9), (13). Потрібно розуміти, що сьогодні без науки, досягнення якої втілені в виробничу діяльність,

не можна ні зайняти гідне місце у світовій системі поділу праці, ні забезпечити високу якість життя населення. На сьогодні вкрай важливо не сліпо копіювати, а відпрацьовувати персональні шляхи, вивчаючи чужий досвід дуже уважно і обережно застосовувати в себе, пам'ятаючи про цілу низку обставин як матеріального, так і духовного характеру, які при нетворчому копіюванні чужого зазвичай не дають значного позитивного ефекту. Саме тому суспільству і державі вкрай необхідне сучасне ефективне управління.

Бібліографічні посилання / References

- Acerbi, A., Parisi, D. (2006). Cultural Transmission Between and Within Generations. *Journal of Artificial Societies and Social Simulation*, 9(1). Retrieved March 17, 2023 from <http://jasss.soc.surrey.ac.uk/9/1/9.html>.
- Campelo, N., Oppetit, A., Neau, F., Cohen, D., Bronsard, G. (2018). Who are the European youths willing to engage in radicalisation? *A multidisciplinary review of their psychological and social profiles*, 52, 1-14.
- Dolliver, D. (2015). Cultural and Institutional Adaptation and Change in Europe: A Test of Institutional Anomie Theory Using Time Series. *British Journal of Criminology*, 55, 754-755.
- Dolliver, D. (2015). Cultural and Institutional Adaptation and Change in Europe: A Test of Institutional Anomie Theory Using Time Series. *British Journal of Criminology*, 55, 754-755.
- Elster, J. (1989). Social Norms and Economic Theory. *Journal of Economic Perspectives*, 3, 99-117.
- Elster, J. (1996). Rationality and the Emotions. *The Economic Journal*, 106(438), 1386-1397.
- Galtung, J. (1996). On the social costs of modernization: Social disintegration, anomie/anomie and social development. *Development and Change*, 27(2), 379-413.
- Graham, J., Haidt, J., Koleva, S., Motyl, M., Iyer, R., Wojcik, S., Ditto, P.H. (2013). Moral foundations theory: The pragmatic validity of moral pluralism *Advances in Experimental Social Psychology*, (47), 55-130.
- Heydari, A., Davoudi, I., Teymouri, A. (2011). Revising the assessment of feeling of anomie: Presenting a multidimensional scale *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, (30), 1086-1090.
- Hodson, R. (1999). Organizational anomie and worker consent. *Work and Occupations*, 26, 292-323.
- Hughes, L.A., Schaible, L.M., Gibbs, B.R. (2015). Economic Dominance, the «American Dream», and Homicide: A Cross-National Test of Institutional Anomie Theory. *Sociological Inquiry*, 85, 100-128.
- Kuzmenkov, V.A., Starostenko, K.V., Soina, I.Yu., Chekulaev, A.A. (2021). Hypernomie as a Phenomenon of Modern Society. *Cuestionas politicas*, 39(70), 270-281.
- Lerman, K., Yan, X., Wu, X.-Z. (2016). The «Majority Illusion» in Social Networks. *PLoS ONE*.11 (2), Retrieved March 30, 2023 from <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0147617>
- Longino, H. (2004). How Values Can Be Good for Science. *Science, Values and Objectivity*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 127-142.
- Mansfield, P. (2004). Anomie and disaster in corporate culture: The impact of mergers and acquisitions on the ethical climate of marketing organizations. *Marketing Management Journal*, 14, 88-99.
- Marshall, D. (2002). Behavior, Belonging and Belief: A Theory of Ritual Practice. *Sociological Theory*, 20(3), 360-380.
- Rudnev, M., Magun, V., Schwartz, S. (2018). Relations among higher order values around the world. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 49(8), 1165-1182.
- Stenner, K. (2009). «Conservatism», context-dependence, and cognitive incapacity *Psychological Inquiry*, 20 (2-3), 189-195.
- Strooutman, R., Graham, J., Haidt, J., Koleva, S., Motyl, M., Iyer, R., Wojcik, S., Ditto, P.H. (2014). *Courts and Elites in the Hellenistic Empires: The Near East After the Achaemenids*. Edinburgh University Press, 210-232.
- Szymanski, B. and others. (2011). Social consensus through the influence of committed minorities. *Physical Review E*, 84, 27-35.